

Орлин Събев

РОБЪРТ КОЛЕЖ И БЪЛГАРИТЕ

София, 2015

Всички права запазени. Нито една част от книгата не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Орлин Събев, автор, 2015

© Издателство „Изток-Запад“, 2015

ISBN 978-619-152-624-6

Орлин Събев

РОБЪРТ КОЛЕЖ
И
БЪЛГАРИТЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	
Познатият и непознатият колеж	7
Първа глава	
Липсващият колеж	35
Втора глава	
Уникалният колеж	91
Трета глава	
Вавилонският колеж.....	163
Четвърта глава	
Българският колеж	217
Заклучение	
Виталният колеж.....	301
Таблицы.....	
Албумна част	
Приложения	
Съкращения.....	
Библиография	

УВОД

ПОЗНАТИЯТ И НЕПОЗНАТИЯТ КОЛЕЖ

През учебната 2013–2014 г. две образователни институции честваха 150-годишнината от основаването на Робърт колеж в качеството на негови легитимни наследници. Разкрит през 1863 г. в Цариград като мъжки колеж, през 1932 г. президентът му поема ръководството и на Американския девически колеж, основан съответно през 1871 г. Двата колежа запазват формалната си самостоятелност до 1958 г., когато се сливат и придобиват общ Съвет на настоятелите. Поради недостиг на финансови средства и спецификата на турското законодателство, което не позволява функциониране на чуждестранни висши училища на територията на Република Турция, през 1971 г. Съветът на настоятелите предоставя на турската държава сградния фонд на мъжкия колеж, който се използва за новосформирания държавен университет, наречен Босфорски (Boğaziçi Üniversitesi), а в сградния фонд на Девическия колеж двата слети колежа се преобразуват в Смесена частна американска гимназия, която запазва емблематичното наименование Робърт колеж (Özel Amerikan Robert Lisesi). Преподавателският състав от бившите колежи е ангажиран и в двете новосформирани учебни заведения, благодарение на което добрите образователни традиции и високи учебни стандарти се предават и запазват и в наследниците.

Зад тази история се крие, разбира се, много по-пространен, многопластов и нюансиран исторически процес, който винаги е пораждал изследователски интерес заради неоспоримия факт, че

Робърт колеж се е наложил през годините като еталон за висококачествено образование, а мнозина негови възпитаници са се изявили като професионалисти и лидери. Нещо повече, Робърт колеж не просто е образователна институция – той се утвърждава като обществена институция, чието значение надхвърля социокултурните рамки, в които обикновено остават ограничени функциите на едно учебно заведение. В определени исторически моменти той се превръща в политически фактор, поставящ на изпитание не една и две страни, и това обуславя специфичното му място в историята на региона.

Ако се пренесем в края на XIX век, откогато датира една рекламна брошура на колежа, озаглавена „Защо трябва да проявя интерес към Робърт колеж?“ (*Why Should I Interest Myself in Robert College?*), можем да прочетем следните аргументи: „защото е принципно християнски колеж, в никакъв случай сектантски...; защото е американски колеж, плод на американската филантропия и усърдие...; защото е в Цариград, един от най-важните регионални центрове...; защото вече е придобил висока репутация като учебно заведение...; защото има здрава основа, върху която да се надгражда...; заради това, което вече е постигнал...; защото е дал християнско образование на стотици младежи, които един ще бъдат водачи на народите си...“¹

Всъщност, използвайки матрицата на тази брошура, можем да отговорим на въпроса „Защо трябва да проявяваме интерес към историята на Робърт колеж?“ по следния начин: защото от самото си основаване и през историята си колежът впечатлява със своята уникалност. Макар и по презумпция да е християнски и американски (с други думи, иманентно протестантски), колежът се прославя преди всичко като учебно заведение с високи академични стандарти, предоставящо несравними възможности за интелектуално развитие и личностно израстване на представители на народи, които в определен исторически момент имат нужда точно от това. Колежът, за който се смята, че е първият от този тип, основан извън пределите на Съединените щати, действително е разкрит като християнски

¹ CU-RBML, Robert College Records MS # 1445, Series XI, folder 20.

и американски, той е възприеман като такъв в самата Америка, но в нашия регион той е известен чисто и просто като Робърт колеж. Зад това неутрално наименование „християнското“ и „американското“ остават на заден план за сметка на „академичното“ – това, което в крайна сметка се цени най-много от хората тук. Друг е въпросът, че „академичната“ репутация на колежа в голяма степен се дължи и се гради на „християнския“ дух и „американския“ либерализъм, вътъкани в неговите образователна концепция и практика.

Робърт колеж е основан в Цариград, столицата на Османската империя, който заради стратегическото си географско положение винаги е бил зона на контакт и сблъсък между Изтока и Запада, между християнството и исляма, между традиционализма и модерността, между консерватизма и либерализма. Колежът е основан в годините след Кримската война (1853–1856), когато самата Османска държава вече е приета за пълноправен член на т.нар. Европейския концерт.² С други думи, колежът е основан в политическо време, облагодетелстващо го да изиграе немаловажна роля в последните епизоди от османския исторически сериал. Заченат с финансовата помощ на нюйоркския богат търговец и щедър благодетел Кристофър Робърт (поч. 1878) и с просветителския плам на бившия мисионер Сайръс Хамлин (поч. 1900), и двамата ревностни протестанти, колежът въплътява образователни идеали, които са предизвикателство не само за функциониращите в региона учебни заведения, но и за идеологиите, които османските власти се стремят да наложат в обществото, в частност и чрез образованието.

Основателите и ръководителите на Робърт колеж, както и изследователите на историята му винаги са си давали ясна сметка за неговото уникално място в историята на региона. И едните, и другите са написали стотици страници, в които разкриват различни аспекти от тази уникалност и изграждат словесния образ на една институция,

² Roderic Davison, „Tanzimat Döneminde Osmanlı Diplomasinin Modernleşmesi“. – In: *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, eds. Halil İnalcık and Mehmet Seyitdanlıoğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 294.

чиято история, колкото и да е разказвана и преразказвана, все още крие доста неизвестни, част от които тази книга се опитва да разбули, разлиствайки страниците на недокоснати досега архиви.

Наличните изследвания върху историята на Робърт колеж следват основно свидетелския разказ в публикуваните мемоари на ръководителите на колежа и в по-малка степен на неговите преподаватели и възпитаници. Ранната история на колежа е позната преди всичко от мемоарните книги на неговия основател и пръв президент Сайръс Хамлин (1863–1877),³ както и от мемоарите на втория му президент, който може би е и най-познат и емблематичен, Джордж Уошбърн, директор на колежа между 1872 и 1877 г., замествайки ангажирания по това време с други дела Хамлин, и президент в периода 1877–1903 г.⁴ Увлекателно написаните мемоари на Уошбърн, които разкриват в живи краски историята на колежа, неслучайно са преведени и на български. Трябва да се отбележи обаче, че българският превод, който при това се използва предимно в българските изследвания, не е пълен, а подборен „с оглед най-вече на сведенията за българската и балканската история“.⁵ В българския превод не са включени предговорът на автора от оригиналното издание, както и цели две глави, а в преведените глави липсват цели пасажии, в много от тях е преведено само началото, докато продължението остава „скрито“ в многоточия. Доколко подобен подборен превод може да е полезен за научни изследвания е спорно, защото все пак в изключените от превода части също се съдържат някои ценни сведения. Ето защо в настоящото изследване използваме както българския превод, така и оригиналния текст, когато се цитират места от отпадналите части или пасажии или когато има фактологични несъответствия между оригиналния текст и превода.

³ Cyrus Hamlin, *Among the Turks* (New York: Robert Carter and Brothers, 1877); Cyrus Hamlin, *My Life and Times* (Boston–Chicago: The Pilgrim Press, 1893).

⁴ George Washburn, *Fifty Years in Constantinople and Recollections of Robert College* (Boston: Houghton Mifflin, 1909).

⁵ Джордж Уошбърн, *Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж)*, съст. и ком. Калина Стоилова, превод Герасим Величков (София: Изд. на Отечествения фронт, 1980), 158.